

NAGYBOLDOGASSZONY NAPJA

BRASNYÓ ISTVÁN

A katonai megfigyelő a fákon túl messzire kimagaslott, horganylemezzel borított, ívelt csúcsa, amely alatt különböző hosszúságú és vastagságú deszkák feküdtek a vízszintes gerendákra, és ez képezte a tulajdonképpeni megfigyelőt, fénylett, és ez a fény messzire látszott, de nem csillogás volt, az ólom szürke színe ütött át egyenetlenül a lapuló légtömegeken, s a magaslat, amelyen a megfigyelőt ácsolták, nem is volt a legmagasabb a környéken, az innenső felén, amely négy-ötyszáz méternyit ereszkedett egy másik tanya irányába, egy jóval magasabb és hirtelenebbül emelkedő halom állt, terebélyesen, amelynek tetejét a megfigyelő csúcsa magasságban nem haladta túl, talán egy magasságban lehetett vele; a másik oldalon viszont kilométereken át ereszkedett, igaz, enyhébben, a halom, amelyen a megfigyelő volt, és ezt az ereszkedést alig lehetett érzékelni, csak a mind gyakoribbá váló morotvák és nádszálak figyelmeztettek a szintcsökkenésre, ahogy a szélben hajladoztak kettesével-hármasával, és feltűnt egy-egy golya, ahogy béka után lábál a zabföldön, vagy a répalevelek közé figyel áhítatosan, esetleg csak ott gubbaszt a barázdaszélen s rongyos kisfiúk messziről figyelik, a vetés között a nedves földön egyre közelebb kúszva; halad a lép felé a lejtő, tanyákat s elszórt kunyhókat kapva a hátára, még ki nem gondolt vizek jéggé s szilárd anyaggá merevedő hullámaként. A megfigyelőt, amely mint egy fordított felkiáltójel mutatott az égbe a domb fűrengetege felett, nem tudni mikor és miért építették épp oda, és azóta utak sem vezettek arra, bár a halom teknős peremeit évenként felszántották és bevetették az errefelé honos növényekkel, és a perem átlagos jó hozamot adott, akár a többi földek, meg nem is volt kétséges, hogy aki beveti, az a tulajdonának is vallhatja, csak az a kenyérnyi sík rész képezett megmásíthatatlan senki földjét, aminek senkihez sem tartozását mindennap vagy minden éjjel fegyveres járőr ellenőrizte, mintha valaki is fontosnak tartaná a megfigyelőt, vagy nyilvántartaná emlékezetében a halmot, az egy járőrt kivéve, aki minden huszonnégy órában hatvan-nyolcvan kilométert járt be kerékpáron, esőre, hóra, viharos időre való tekintet nélkül, ami, ha az utak állapotát vesszük figyelembe, rendkívüli teljesítmény, és generálisoknak is becsületére válna.

A megfigyelővel szemben, a horganylemezes csúcs magasságában, a hirtelenül emelkedő domb vállán állt a tanya, alacsony falú és ma-

gas, hegyes tetejű épületekkel, melyek egymással derékszöget alkotnak, az egyiknek a vége majdnem érintette a másiknak az oldalát: kettő egymással párhuzamosan, de nem egy vonalban, és közöttük keresztben egy harmadik — így alakult ki a kettős derékszög, amely mintha a halom síkjának előretolt védelmi vonalát képezné, a barna kenderkúpok és a feltöretlen gabonatarlók mögött. A délibáb hullámai néha megtörték a fehér falak mozdulatlanságát, zajtalanul csobbantak a falak tövében és futottak fel a tetőkre, a kiugró ereszeket megkerülve duzzadó görgetegként csaptak át a tetők élén, amott párállott a fű és félenken feszültek a kukoricák szuronylevelei, a lehajló napraforgófejeket madárfalkák csépelelték, rövid csőrvágásokkal törve fel a mag kemény héját, körül-körültekintve, bármelyik pillanatban, sejtett veszélyre is, röpülésre készen, puskadörrenést várva minden pillanat tartama mögött, két-három vágás után széjjelkémelve az egész táblán, míg súlyuk alatt minden billenésre ringani kezdett a napraforgófej tányérja, a lefelé kunkorodó szár és az elszáradt, érdes levelek, melyekre éles karmaik tapadtak.

Ahogy a keskeny kerti úton, amelyet mindkét oldalról piszkebokrok szegélyeztek, és messzire kinyúló, tüskés ágaikkal minduntalan megkapaszkodtak ruhája szegélyében, ahogy itt végigment, hallotta a nyálkás csigaházak ropogását a talpa alatt, mint amikor rözse pattog a tűzőn, ugyanúgy, csak jóval ritkábban, mintha az égés egészen lassú lenne, mintha csak a talpa alatt gyulladna lángra egy-egy apró rözsehalom, és ahogy tovahalad, már ki is aludna abban a tajtékban, ami a nedves rözse szárán jelenik meg a rajta végigfutó láng előtt, csak egy piciny, nyálas-tajtékos kupac marad a lépte nyomán, ami még egy ideig mozog is, a középpontja felé tartó összehúzó mozgással, a csiga alsó lebernyege felfelé kunkorodik, mintha magába akarná zárni a talpa alatt széjjelroncsolódott meszes házat; azután hallja a következő roppanást, ami eltereli figyelmét az előbbiről erre az újabbra, a roppanások mindegyre ismétlődnek, végül már képtelen rájuk figyelni, hangosan mondja, mielőtt a barna spirálú csigaházra lépne, amíg a csiga még csak a szarvát sem tudta behúzni, még csak meg sem pihent hosszú útjának a derekán, ami most már egészen kilátástalan, óránként két arasz, fél óra egy arasz — egy recsenés:

— Lám, olyan nehéz vagyok, hogy már nem is tudok a csigák mellé lépni, még ha akarnék sem tudnék, képtelen vagyok tekintettel lenni a csigákra. Vannak itt közepesek, vannak félöklömnyiek, vannak egészen fakók és laposak, mint egy szem lencse, vagy gömbölyűek és aprók, mint a sörét.

Lám. Honnan ötlött fel benne ez a lám, amit még sohasem mondott ki, egy olyan szó, amit sohasem, vagy csak szégyenkezve mondana ki úgy, hogy mások is hallják, van-e egyáltalán ilyen szó, vagy csak játszik a szavakkal, de kell, hogy legyen, olvasni, igaz, nem olvasta, mert nem olvas, mert nincs is könyv, amit olvashatna, egyszerűen nincs, nem tartanak könyvet. Mintha valaki mondta volna ezt a szót, a közelében, vagy csak álmában hallotta?

Lám: a férje papírjaiban utánanézhethet, hátha ott talál valami hasonlót, ezeket a papirokat éjjel írja tele, papiros papiros hátán, a papirosok bal széle gondosan behajtva, ír, ír az asztalnál, szemben ül a fallal, leveleket ír és kis címereket kap postán, úgy ül az asztalnál,

hogy őt ne érje lámpafény, vállának és fejének árnyéka hullik csak rá, amikor már aludna, és így is alszik el, egész teste hosszán végigfekszik az árnyék, szemét lefogja.

És joga van a csigákat eltaposni, kétségtelen, ebben szabad kezet kapott, ahogy húzza maga után a hosszú, lefegő ostort, rövid nyelét szorongatva, és a kötél döglött kígyóként fut utána az úton, messze lemaradva, vagy az apró rándításokra hullámozva előresiklón a szíj és a kötél nyoma alig látszik a vékony porrétegben, mely inkább lehet a föld párája csak, mint pora; egyenletesen lépked és szabályosan lélegzik, feddhetetlen pontossággal, csak a hasa feszül, és ha lefelé pillant, az előreugró hasat látja csupán, és a hasában összpontosuló súly miatt kénytelen derékban kissé hátrahajolni, a gumitalpú cipő alatt a piszkebokrok tövében változatlanul reccsennek a csigaházak, minden lépésnél, minden második lépésnél, míg el nem éri a kertkaput, és kívül a kapun az út pora kellemesen melengeti a talpát, a kertben rigók füttyülnek, seregélyek utánozzák a rigófüttyöt — a vékony gumitalpon keresztül jól érezni a reggeli óta tartó hőséget, süt a sima föld, süt a fű és süt a levegő napkeltétől napnyugtáig, amikor szinte lehetetlen órákat nem tölteni az elsötétített szobák hűvösében, ott szüntelenül apró dolgokon babrálni, képeket nézni vagy válogatni a régi ruhák között, a hideg földön ülve vagy kényelmesen elnyúlva az asztalok, a heverők és a székek szomszédságában, valami értelmetlen eseteken gondolkozni, miközben fekszik — milyen lehet halottnak lenni, és milyennek tűnnek az élők a halottak szemében; aki meghalt, az bizonyára elfogultság nélkül tud ítélni: az igazságos.

A juhok legelve haladnak felfelé a dombon, elől a kos, orrát a földön tartva fut előre, a nehéz csiga alakú szarv lehúzza a fejét, két lágýéka sebesen emelkedik és süllyed, ahogy vastag gyapjúja alá kapkodja a levegőt, azzal a gyorsasággal, ahogy a szív ver, vagy még annál is gyorsabban; az anyakocák mély árkokat túrnak, mintha a szürke földréteg alá akarnának bújni, az anyakocákon mindig kiütöközik a vakondeg természetete, a szopós malacok visítva kapkodnak a friss túráson szétterülő has emlői után, marakodva és hegyes agyaraikkal egymás nyakába csípve, így még nagyobb lesz a zürzavar, a juhok a forróságtól mintha megkergültek volna, körbefut a falka, a kör egyre szűkül, végül már csak helyben forognak, a szédüléstől némelyik a földre rogy, két mellső lába összecsuclik, aztán nehézkesen feláll, újra egy helyben forog a többi kergével, a bárányok anyjuk után futnak forogva, a nap, mint egy madárporonty szája, mind szélesebbre tágul, a csőr sárga szegélye sugárzik, alulról ringva száll felfelé az áthevült levegő, ritkulva szakad egybe és ragadós, akár a méz.

Az ostort leengedi, a vaskos, kurta fanyél koppanva dől a földre, amíg a homlokába hulló hajának keres megfelelő helyet és tűt a hajkoronában, a laza konty felett; a fekete haj a sárga és kiégett mezők szél tében az egyetlen szemmel is megragadható pont, amely némi bizonyosságot áraszt, valami kézzel fogható érthetőséget, ahogy várandós, nagy hasú asszony a haján igazgat.

— Nem maradhatok tovább — mondta a férjének, — egy pillanatil sem maradhatok tovább.

— Hány óra lehet? — kérdezte a férje.

A hangja meglepően elárulta korát, valahol a huszonnyolcadik és

a harminckettedik év között, igen kellemesen csengett, de ő maga teljesen ős volt, még az erős borostákban kiütököző szakállá is, amely naponta jó fél milliméternyit növekedett, egészen szombatig, amikor kötelezően minden héten leborotvált, de akkor vasárnap, hétfő, kedd, és így tovább, mindegyik nap egy újabb fél millimétert jelentett a szakállon a hirtelen megöregedett arc felett, de amelyik már megszűnt öregedni, a végítélet napján is olyan lesz majd, mint most, vagy amilyen volt akár öt évvel ezelőtt is. Az arc jelleme szerint felveszi önmagától is a formáját, ha nem élnek vele vissza: olyan volt ez az arc, mint egy gyermekpatriárkáé — hosszúkás, szintelen szemöldökű, csak a bőr kidudorodása jelezte a szemöldök vonalát, semmi tetszetős nem volt rajta, inkább volt közömbös, mint bármi más, egyszerűen olyan arc volt, amely fél éjszakákat tudott jelentéktelen irományok felett jelentéktelenül eltölteni, minden szenvedély nélkül, magától értetődően — kora hajnalban is olyan volt, mint késő este, s délben is, mint kora hajnalban: fáradtság nem fogott, pihenés nem látszott meg rajta, valami időtlenségben élt, külön a testtől, és nyugodtan rá lehetett volna mondani, hogy száz- vagy kétszáz éves, ha nincs a hang, amelynél élénkebb és erősebb hangot aligha lehet elképzelni, de amely minden indulat nélkül száll el a levegőben, mindig ugyanazzal a kiszámított hangerővel, ahogy a gépek is egy bizonyos középszerű fordulatszámnál a leggazdaságosabbak és legkifizetődőbbek, és úgy a legtovább szolgálnak.

— Nemsokára besötétedik — válaszolta, mivel órát nem tudott mondani, nem szokták meg, hogy számokban fejezzék ki magukat, inkább igazodtak az idő szemmel tapasztalható állapotához; — nemsokára besötétedik — mondta ismét — és nekem gyalog kell mennem.

Egyikük sem volt megilletődve, természetesnek vették, ami következik.

A férfi már készítette a papírjait, asztalfiókokat tologatott ki-be, tintát vett elő; az asszony vastag gyapjúkendőt terített a vállára és titokban pár pillanatig a tükör előtt állt: végtére is csak közönséges parasztasszony, még fiatal, még egyáltalán nem látszik rajta elernyedtség, még törődik magával, de talán ez nem is fontos most.

— Kimozdíthatatlan vagyok — mondta a férfi.

— Nem baj. Egyedül könnyebb lesz mennem — mondta az asszony. — A dombtetőről már látszik a torony, és lassan hozzánőnek a házak is. És azután is jól megleszünk.

Tudta, hogy a férje ugyanúgy ott fog ülni a papírjaira hajolva az asztalnál, és az árnyéka ugyanúgy szét fog terülni a megvetett ágyon, mintha ő aludna ott, azután gyors mozdulatokkal le fog vetközni, lefekszik, a fal felé fordul, egyre közelebb húzódik majd a falhoz, egészen addig, míg csak homlokával és térdével meg nem érinti, míg csak a feje a falhoz nem ütődik, egyik rög a másikhoz, ahogy a kiszáradt földön a rögöket veti fel az eke, sötétben és szürkén, és a vas kifényesedik; az ekevas árnyéka alá gyíktojások hullanak és pókok futkosnak a barázdában, úgy rémlik, mintha eltévedtek volna a végtelen mezőn, amely az otthonuk —, ha az ember is eltévedne az otthonában, amelynek minden szögletét és minden tenyéryi részét ismeri, hová jutnánk, ha nem tudnánk megmondani, hogy az ajtón kívül vagyunk-e, vagy belül, ha az éghez igazodnánk, mely körben

egyforma felettünk és senki sem nagyobb a póknál, a pók potrohánál, amelyen fehér petéjét cipeli és amelyből porontyait táplálja — óh, az ostoba!

— Fel a dombon, így cipelem én is a terhemet tenyéryi világos ablakok felé, a tégláégető gödrei között, és még csak meg sem csodálom a magas kéményt, melynek füstje lecsapódik a lábam elé, semmivé lesz, ahogyan két rög vagy két semmi koppan egymáshoz, és amikor már befeküdtek a többiek sorába, többé nem lehet megmondani, melyik kettő volt.